

Bergverkernes socialisering

Taler
Alfred Madsen

Dato
28 juni 1919

Sted
Trondhjem

Omstendigheter
Grubearbeidernes Konferance

- 1 Der er i Norge adskillige gruber og dertil knyttede anlæg, skjønt de fleste er av mindre utstrækning. Ifølge de officielle opgaver var der i 1915 ialt i drift 76 gruber med tilsammen vel 8000 arbeidere og funktionærer. I hyttedriften var beskæftiget ca. 700 mand. Man kan trygt sætte, at en folkemængde paa 25-
- 5 30,000 er direkte avhængige av grubevirksomheten og dens avkastning for sit livsophold. At ordne landets bergverksdrift paa en samfundsmæssig forsvarlig maate, at sikre en jevn stabil produktion, og forædling av raastoffene, og trygge arbeidernes kaar, er en opgave av stor social betydning.

- 10 I 1912 var produktionsmængden i landets samtlige gruber 968,000 tons, til en værdi av vel 19 millioner kroner.

- I 1915 var produktionsmængden 1,374,000 tons til en produktionsværdi av ca. 41 millioner kroner. Produktionsmængden var altsaa i tre aar øket med over
- 15 40% ; og produktionsværdien var øket med over 100 %, (væsentlig paa grund av de stigende priser).

- I 1916 sank produktionsværdien for det samlede land til kr. 31,424,000. Det var 9.5 millioner mindre end i 1915, trods prisene var fortsat at stige. Det skyldes
- 20 lockouten i 1916. At træffe en ordning, hvor lockout og driftsstans kan undgaaes, vil være av direkte Økonomisk betydning.

Av produktionsværdien faldt i 1915 paa:

- 25 Svovelkis - Kr. 17,970,000

Jernmalm - " 11,800,000

30 Kobbermalm - " 7,844,000

Sølvvertser - " 1,040,000

Molybdænglans - " 1,040,000

35

Og Nikkelmalm - " 1,010,000

Endel andre malme, zink og krommalm, vistmutglans, rutil, apatit, talk og flusspat tilsammen kr. 276,000.

40

Gruberne er naturherligheter, og de frembragte malme, er uundværlige raastoffe for den moderne industri. Det arbeidende folk maa derfor sikre sig herredømmet over bergverkerne, og organisere en planmæssig utnyttelse og forädling. Den private drift for at skaffe eierne profit, er uregelmæssig, ujevn og høist tilfældig. Til sine tider forceres driften; til andre tider er der store indskrænkninger med arbeidsløshet og mange ulemper. Og man ser at ved nogen gruber ligger der nu svovlkis for millioner kroner og brænder op. De fleste selskaper er smaa, har forholdsvis ringe driftskapital; maskiner og driftsmaate lar adskillig tilbake at ønske. Jeg har besøkt alle de større gruber i landet og har fundet, at forholdene, arbeids- og boligforhold, langt fra er hvad de burde være. Og grubernes drift er litet effektiv; usakkyndige pengemænd og spekulanter har magten; ved flere gruber er der maskiningeniører hvor der rettelig burde være bergingeniører. Og malmens forädling og utnyttelse inden landet er meget forsømt.

55

Spørsmålet om bergverkernes sosialisering, som nu reises inden arbeiderkredse, bør derfor grundig utredes og bringes frem til løsning, samtidig som tanken fortjener at faa tilslutning fra alle de hold, som er interessert i en forsvarlig utnyttelse av naturherligheterne.

60

Med hensyn til hvordan sosialisering av bergverkerne skulde finde sted, har jeg tænkt mig følgende fremgangsmaate:

Alle gruber i drift, baade private og statens, med tilhørende anlæg, hytter og raffineringsverk overtas av et selskap, Norske bergverker. Dette selskap faar eneret til mutning, og drift av gruber, samt forädling av de raastoffe som

65

utvindes av gruberne eller indføres til landet. I Tyskland har
socialiseringskommissionens flertal tænkt sig en lignende form for organisation
av kulindustrien.

Hverken privatdrift med sin produktion for profit, og sine øvrige store mangler,
eller statsdrift med sin byraakratiske ordning, er tilfredsstillende. Statsdrift vil
efter de nuværende traditioner bare bety et bytte av arbejdsgiver.

Overdragelsen til det nye monopolselskap sker efter sakkyndig værdsættelse, og
mot erstatning. Denne fastsættes av retslige instancer.

Erstatning ydes i form av rentebærende obligationer, udstedt av det nye selskap.

Da for tiden 3 eller 4 femtedele av bergverkenes aktiekapital er paa utenlandske
kapitalisters hænder, maa staten i tilfælde det skulde være nødvendig, overta eller
garantere for obligationenes paalydende. Samtidig som staten forskyter det nye
selskap med nødvendig driftskapital.

Principet for overdragelsen maa altsaa være at de nuværende eiere ydes
erstatning. Den virkelige konfiskation av kapitalistisk, indtægtsgivende formue
bør ske gjennom beskatningen, og saaledes at trykket fordeles retfærdig over den
samlede kapitalistklasse.

Det nye selskap blir et monopolselskap. Men det adskilles fra en industriel
kapitalistisk trust derved, at hensigten ved driften ikke blir at skaffe eierne mest
mulig profit. Hensigten blir at producere mest, bedst og billigst mulig, til fordel
baade for producenterne og det hele samfund.

Som den øverste ledelse for det nye selskap, for den hele bergverksindustri,
vælges et repræsentantskap, eller landsraad, paa 24 medlemmer.

Av disse vælges

4 medlemmer av bergverkenes arbeidere.

4 medlemmer av bergverkenes under- og overordnede tekniske og økonomiske
funktionærer.

8 medlemmer av funktionærenes og arbeidernes fagl. landsorganisationer, som

repræsentanter for det arbeidende folk. Eller av et industriraad, om det blir opprettet ved lov.

- 110 8 medlemmer av stortinget efter indstilling av regjeringen, som repræsentanter for forbrukerne av grubeprodukter, videnskapen, det offentlige og økonomiske liv.

- 115 Landsraadet trær sammen to a tre gange hvert aar i Trondhjem hvor av hensyn til grubernes beliggenhet sættet for styret bør være. Landsraadet har den øverste ledelse av alle norske bergverker, bestemmer produktionsmængden, de enkelte virksomheters omfang, utvidelse eller innskrænkninger, produktenes salg, forædling eller eksport. Priser bestemmes i overensstemmelse med offentlige instanser, avtale om lønninger og arbeidsvilkaar i overensstemmelse med
- 120 arbeidernes og funktionærenes økonomiske organisationer.

Landsraadet kan danne særlige udvalg for de enkelte spørsmåls behandling. Raadet vælger selv sin formand (ordfører).

- 125 Til at ha den utøvende magt, den øverste daglige ledelse av industrien, ansætter landsraadet en bergverksdirektion paa tre medlemmer, med indsigt og administrativ erfaring i bergverksspørmaal. Landsraadet bestemmer hvem der skal være direktionens formand (generaldirektør).

- 130 Direktionen leder forretningene inden de rammer som opstilles av landsraadet. For at fremme en effektiv produktion gis direktionen forøvrig den størst mulige magt og bevægelsesfrihet, saa dens initiativ kan utfoldes.

- 135 Til administrationens hovedkontor i Trondhjem knyttes en stab av praktiske og teoretiske kyndige folk, som ivaretar de undersøkelsesopgaver, og driver de forskninger, som bergverksdriften frembyr. (I overensstemmelse med Birkelands plan). De videnskabelige instituter som allerede findes, samlinger osv., kan passende knyttes til kontoret. Stabens størrelse og dens budget bestemmes av landsraadet, efter forslag av direktionen. Den undersøger de
- 140 problemer, og utreder de spørmaal, som produktion og forædling til enhver tid stiller. Direktion og de sakkyndige har forslags- og taleret i landsraadet.

Den hele bergverksvirksomhet kan opdeles i distrikter, f.eks. svarende til de fem bergdistrikter nu:

Østlandske, Vestlandske, Trondhjemske, Nordlands og Finmarkens bergdistrikt.

150 I spidsen for hvert distrikt ansættes av landsraadet en direktør som med bistand av de nødvendige sakkyndige har opsyn og kontrol med produktionen inden vedkommende distrikt. Ved ansættelse av distriktsdirektør og medarbeidere maa tas hensyn til hvilke produkter som særlig frembringes inden distriktet, om det er overveiende svovlkis, jernmalm, kobber- og nikkelmalm eller molybdænglans.

155

Til at ha den øverste ledelse og ansvar for en forsvarlig drift, ansættes av bergverksdirektionen en driftsbestyrer eller en arbejdsleder for hver grube eller særskilt virksomhet.

160

Ved hver selvstændig virksomhet, med mer end 10 arbeidere, som er underlagt selskapet, oprettes et bedriftsraad. Det bør bestaa av:

A. Mindst 2 og høist 5 repræsentanter for samtlige virksomhetens arbeidere.

165

B. Mindst 2 og høist 5 repræsentanter for virksomhetens tekniske og økonomiske funktionærer.

C. Driftsbestyreren eller arbejdslederen, som er bedriftsraadets formand.

170

De nærmere regler for valg av repræsentanter til bedriftsraadet, stemmeret, valgbarhet osv. gis av landsraadet, saafremt der ikke ved lov træffes en ordning for alle bedrifter i riket.

175 Bedriftsraadet fungerer som bedriftens styre, ivaretar producentenes tarv og sørger for den mest effektive kontrol til fremme av produktionen.

Driftsbestyreren ansætter arbeidere, raadet ansætter bedriftens underordnede funktionærer, efter forslag av driftsbestyreren. Forøvrig faar raadet de opgaver som paahviler virksomhetens styre, samt de funktioner som eventuelt ved lov

180 maatte bli bestemt for bedriftsraad.

I hver av de nævnte bergdistrikter vælges ved direkte valg et distriktsraad bestaaende av to a tre repræsentanter for arbeiderne, og samme antal

185 funktionærer ved bergvirksomheter i distriktet. Distriktsdirektøren fungerer som raadets formand. Bestemmelser om fremgangsmaaten ved valg osv. samt distriktsraadets opgaver fastsættes av landsraadet, eller ordnes ved lov.

Det maa paahvile distriktsraadet at avgjøre saker som av bedriftsraadene
190 henskytes til det. At bistaa de enkelte bedrifter med raad og veiledning til fremme av produktionen. At utarbeide forslag til direktion og landsraad, og avgi betænkninger om forhold av betydning inden distriktet, f.eks. nedlæggelse eller utvidelse av gruber, optagelse av nye, anskaffelse av maskiner, forandring av arbeidsmetoder osv. Distriktsraadet har møte mindst tre gange aarlig.

195 Ansættelser av direktører og driftsbestyrere sker efter ansøkning, og efter at uttalelse er indhentet av professorerne i vedkommende fag ved den tekniske høiskole. Løn bestemmes slik at de bedste indenlandske og utenlandske fagfolk kan søke stillingene. En ordning med tantieme træffes, dog saaledes at denne er
200 uavhengig av produktenes priser eller arbeidslønninger. Altsaa en belønning for virkelig produktionsbesparelse eller produktionsforøkelse.

Arbeidernes løn og arbeidsvilkaar fastsættes ved avtaler mellem deres organisation og det samlede landsraad. Mindstelønnen maa sikre en rimelig
205 levestandard. Akkord anvendes og præmier og belønninger ydes for opfindelser, besparelser, mindst antal uheld, ringeste sykdomstilfælder osv.

Ved overgangen til det nye selskap beholdes de arbeidere og de arbeidsledere, som det er mulig at beholde. Ændringer maa ske sukcessivt for ikke at lamme
210 produktionen.

Det kan sies at være et uheldig tidspunkt at foreta sosialisering av bergverkene nu. Industrien staar, efter alt at dømme, midt oppe i en alvorlig krise. Det er ikke godt at si, hvor længe de daarlige tider vil vedvare. En sosialisering av denne
215 industri kan falde uheldig ut og det vil skade det hele sosialiseringsspørsmåls løsning.

Det maa holdes klart for øie at det vi vil, er det hele samfunds sosialisering. Men fordi om industrien staar foran en krise, og kapitalistene truer med at nedlægge
220 eller indskrænke sterkt, derfor kan man dog ikke gi op, bare gi sig arbeidsløsheten ivold, og la arbeiderne sulte. Krisen bør netop benyttes til sosialisering, slik at man for fremtiden kan undgaa nye kriser, og faa en mere

stabil produktion.

225

Det er klart, at fra kapitalistisk hold vil sosialiseringstanken ikke bare møte indvendinger, men også vekke sterk motstand. For at gjendrive indvendingene er det nødvendig at spørsmålet grundig utredes.

- 230 En række problemer dukker op, og kræver alvorlig overveielse. Således spørsmålet om, hvilke muligheter og naturlige betingelser de norske bergverker og dertil knyttede anlæg har, sammenlignet med lignende virksomheter i utlandet. Kvalitet og mængde av malmforekomster, transportforhold, avsetningsforhold, kvalitet og mængde av anvendt maskineri, drivkraft m.v. En
235 nøiagtig undersøkelse av disse forhold vil vise hvilke muligheter industrien har, og hvad der må gjøres for at grubedriften kan bli mest mulig stabil og lønnende.

- I England har arbeiderne kravet at spørsmålet om kulgrubernes nationalisering skulde undersøkes av en kommission. Dette er også blit gjort, og kommissionens
240 flertal fordømmer i sin indberetning sterkt den nuværende private ledelse og drift av gruberne. Produksjonen drives for at tjene penge, og hverken arbeiderne eller forbrukernes interesser blir ordentlig ivaretatt nu.

- Også her i landet må arbeiderne kræve sosialiseringsspørsmålet undersøkt, så der
245 kan bli en bestemt platform både for agitation og aksjon til fremme av sosialiseringen.

Enkelte av sosialiseringens fordele kan kort anføres her:

- 250 De enkelte virksomheter vil ikke belastes med avdrags- eller rentebyrde til private eiere. Den profit disse år om andet suger til sig vil tilfalde, dels arbeidere og funksjonærer i form av bedre lønninger, dels forbrukerne i form av lavere priser på produkterne.
- 255 Der vil ingen rentebyrde eller profit bli, fordi sosialiseringsselskapet («Norske bergverker») vil være selveiende, da de nuværende private eiere vil bli indløst, og indløsningssummen efter den skisserte plan vil bli betalt av landets samlede besiddende klasse. F.eks. ved særskilt formuesbeskatning, som kan gjøres så sterkt progressiv, at man får midler til at sosialisere de naturherligheter og
260 industrier, som til enhver tid ansees hensigtsmæssige. Ved denne fremgangsmåte vil man opnå, at den samlede kapitalistklasse må være med og bære byrderne ved

den enkelte kapitalistgruppes expropriation. Ved at trykket jevnt fordeles over den samlede utbytterklasse, blir det mulig, at sosialisere gruppe etter gruppe av virksomheter, eftersom planerne er i orden, og situationen er gunstig. Og man undgår den øieblikkelige desperation, det kaos som truer, såfremt overførelsen til samfundets eie sker planløst og uten formel erstatning.

Dette er hvad vi vil, og bør stræbe henimot. En anden ting er, at reaktionens kræfter kan vise sig at være for sterke, at ethvert kapitalistisk samfund må gjenem kaos frem til socialismen. Men ansvaret vil isåfald falde på dem, som forhindrer en planmæssig sosialisering, og en successiv avvikling av profitsystemet.

Det nye bergverkselskap får monopol, og vil kunne ordne produktion, forædling og omsætning efter hensyn til samfundets behov. I det ene selskap vil administrations- og forvaltningsomkostninger kunne nedsættes betydelig mot nu, hvor der er 76 forskjellige virksomheter (1915). Mange mellemmand, og unødige salgsomkostninger vil kunne borteliminieres. Driftsmidler og hjelpestoffer vil bli indkjøpt i større skala, følgelig mere økonomisk. Det mest moderne effektive maskineri, og driftsmåter vil kunne tas i bruk. Dette overgår nu ofte de enkelte privatselskapers finansielle og tildels deres administrative evne.

Ved at sosialisere bedrifterne vil arbeiderne få sikkerhet for, at øket produktion betyr ikke flere millionærer, men øket samfundsvelstand, og bedre vilkår for de værdiskapende producenter. Derved vil arbeiderne gjenvinde den interesse og arbeidsglæde, som produktionen for at tilfredsstille overklassens profithunger har berøvet dem. Arbeiderne vil begynde at producere for sig selv og sine kamerater!

Den vældige gjæring blandt industriens arbeidermasser over hele verden, vidner tydelig nok om, hvilken fiasko det nuværende profitsystem er. Alene socialismens gjennomførelse, fællesskap i pligter, ansvar og rettigheter vil skape øket arbeidsglæde, og bringe arbeidermasserne til at anspore sine evner i produktionens og fremskridtets tjeneste.

I de kommende kampe mellom arbeide og kapital vil socialismens gjennomførelse bli sat på dagsordenen. Når linjerne for sosialiseringen er trukket op, må hele fagorganisationens og arbeiderklassens kraft sættes ind på at få planen gjennomført. Borgerskapet går ikke med på at sosialisere visse

industrier eller naturherligheter, medmindre det kan ske i sådanne former og på en slik måte, at den samlede kapitals interesser ikke trues.

305 Men en reel sosialisering og demokratisering av det økonomiske liv betyr et angrep på selve kapitalistklassens magtstilling, og er en fare for dens fortsatte existens. Det vil derfor ganske sikkert bli tale om kamp, hård og omfattende klassekamp. Det er nødvendig at arbeiderne forbereder sig på det - samtidig som de gjør sig fortrolig med, at naturherligheternes og produksjonsmidlernes
310 overførelse til samfundseie under arbeiderkontrol, det er et ideal, som viser frem til bedre tilstande - et ideal som det er værd at kjæmpe og ofre for. -

Kilde

Bergverkernes sosialisering - Foredrag av Alfred Madsen.Trondhjem, 1919.

315

Emner

Foredrag, Kapitalisme, Sosialisme, Økonomi

URI

<https://www.virksommeord.no/tale/bergverkernes-socialisering>

320

325

330

335